

Az Antikrisztus golgotajárása

Láng Csaba: *Nietzsche-menet. Teremtés és szenvedés Nietzsche filozófiájában*

Napkút Kiadó, 2019

„...ki szenved, az tanul” (Aiszkhülosz)

Láng Csaba az egyik legizgalmasabb filozófia életművet vizsgálja meg könyvében, olyan szempontból, amely a gondolkodó világszemléletének szélsőségesen szubjektív mivoltára jellemző: a szenvedés, a megszenvedettség nézőpontjából. A magányos lázadó, Friedrich Nietzsche (1844–1900) fiatalon úgy döntött, hogy ha már a sors örökös szenvedést zúdított rá különböző testi, lelki betegségek formájában, és a másokhoz való alkalmazkodásra még választott mestereinek kedvéért sem hajlandó, akkor inkább vállalja a hősi és „veszélyes” tanokat, mintsem hogy mások befolyására bízza magát. Nem akárcik voltak pedig XIX. századi eszményképei: Arthur Schopenhauer és Richard Wagner. Évekig lelkesedett Schopenhauer tanításáért, de az önállóság bűvölete néhány év múlva eltávolította a tudóstól, bár az akarat és képzet filozófiája egész életében meghatározón hatott rá (Nietzschénél a képzetet látszatra módosíthatjuk; a „hatalomra törő akarat” kulcsszava viszont nemcsak hasonlóságot, hanem egyezést is mutat). Schopenhauer előtt kevés olyan bölcselő akadt (leginkább Platón személyében), aki a filozófia nyelvét olyan nagyszerű szépirodalmi érzékkel használta szaktudományának eszközeként, mint Schopenhauer. Vele, Thanatosz megadó hívével, főként a halálról alkotott véleménye miatt fordult szembe az önfelelt „evoét” kiáltó, vitalista Nietzsche. Kialakította a „felsőbbrendű ember” teóriáját, és ennek elmaradhatatlan összetevői közé tartozott a filozófussal együtt a szent és a művész, konkrétan a költő s a muzsikusz is. Nietzsche avatott ismerője volt a zenének: remekül zongorázott, és művészi rögtönzött hangszerén, íróstílusa

fiatalon meghalt kortársa, Lautréamont diabolikus, szürrealisztikus prózaverseire hajazott. Versei nem hiányoznak a német költészet antológiáiból. Ebből a magasságból már mindenkire csak „lefelé” tekinthetett, ez pedig hozzájárult szélsőséges nézeteinek korlátozatlanságához és szellemi elszigetelődéséhez. A „szentben” nem a kereszténység önzetlen igehirdetőjét méltatta, hanem az erkölcsöktől független eszme iránti, hősi önfeláldozást. Fontos különbség az is, hogy míg Schopenhauer a pesszimizmusáról híres, addig a *Vidám tudományt* író Nietzsche, szenvedő lény ellenére, az örömteli földi élet s vele együtt a fájdalom optimista próféta volt. Wagner pedig, kegyetlenül megbírált kései operáját (*Parsifal*) leszámítva, majd’ mindig a mítosz kedvelő Nietzsche kedvenc muzikusai közé tartozott, de néhány évnyi szellemi inaskodás és rajongás után a zene géniuszával is összekülönbözött. Goethe, klasszicizmusával és életművészetével, nem tartozott fő mesterei közé, de a Láng Csaba által idézett Nietzsche-sor egy Goethe-négysoros megfelelőjének tetszik.¹ Így helyezte el magát a költők között: németül írni csak mi tudunk, Goethe, Hölderlin, Heine és én.

Láng Csaba arra törekedett majd’ kétszáz oldalas esszékönyvében, hogy megértse és megértesse a német gondolkodó szellemi magatartásának egyik fontos szubjektív elemét, a szenvedést, mint az

1 Nietzsche: „Nagy fájdalom és nagy öröm alakítja legjobban az embert”. Goethe: „Mindent megadnak a végtelen istenek / kedvenceiknek egészen, / minden végtelen örömet, / s a végtelen kint is egészen.”

intenzív szellemi élet hajtóerejét. Előrebo-
csátja: nemcsak a szenvedőt látja Nietz-
schében, hanem a menekült is a szenved-
és elől. Meggyőz arról, hogy a humornak
híján levő filozófus öngerjesztett életés-
sége, optimizmusa nem kedélyéből szár-
mazott, hanem munkamódszereként mű-
ködött. A kozmoszal azonosulva vetett
el majd' mindenféle vallást, tudományt.
A könyvtárnyi Nietzsche-irodalom (és a
számos szépirodalmi mű, amely közvetve
vagy közvetlenül Nietzsche-ről szól) arra
késztette a szerzőt, hogy csak a legszüksé-
gesebb forrásokból merítsen. Vizsgálódá-
sai során eljut a szenvedés filozófiájához,
a második világháború végzetes lelki mo-
tivációit elemző Simone Weilhez (a Radnóti
Sándor által „szenvédő misztikusnak”
nevezett Pilinszky ihletőjéhez), a Nietzsche-
értő francia Deleuze-höz s a német egzisz-
tenciálfilozófia nagymesteréhez, a Nietz-
schéről könyvet író Karl Jaspershez – még
sok név ide kívánczozik. Nemcsak a Nietz-
sche-befogadás történetéből (pl. Cioran),
hanem költők, írók közül is, akikre hatott
a filozófus életműve. A szenvedésben is
nagynak látott Hölderlin a mindene volt
(joggal). Örültem Láng Csaba József Attila
reklémje, a *Bukj föl az árból* összehason-
lító elemzésének is: kiemelt motívumai
vitathatatlanul nietzscheiek. A szenvedés
olyan megismeréshez vezette Nietzschét,
amely sokszorosan megnövelte a zseniális
gondolkodó ítéleteinek mélységét. Életfi-
lozófiáját tápláló erőkultusza tisztán szel-
lemi eredetű volt, ő maga esendő fizikumot
örökölt. Az életben súlyosan neurotikus,
egyesek szerint kóros elmebajban szenvedő
tudós az eufória és a depresszió olyan
hullámverését élte meg, amelyet nemcsak
vállalt, hanem tudatosan stilisztikai erény-
nyé is avatott bravúrokkal ékes költői prózá-
jában. A szenvedést egy merész csavarással
az élet, az életöröm szolgálatába állította,
mely önkívületnek is, önélvezetnek is
mondható gondolataihoz segítette. Egyik
nagy kortársa, Baudelaire „mesterséges
mennyországa” a lángelme kábítószerek-
kel táplált felszításának is tulajdonítható

– erre Nietzsche-nak nem volt szüksége.
Ha rokonságát keresem, a romantika sa-
tanizmusára gondolok elsősorban, azokra
a művekre, melyeknek hőse Istenből kiáb-
rándulva a Gonoszhoz pártolt. Petőfit is
becsülte: a kozmikus erők beavatottját lát-
ta benne. Nietzsche a szenvedést használ-
ta – ha szabad így mondanom – stimuláló
szerének. (A nemi betegség teljesítmény-
fokozó hatása tudtommal nincs bizo-
nyítva, az csak az egyik fájdalomforrás
Nietzsche örökös fejfőrcsei és idegrend-
szeri labilitása, indokolatlan dühkitörései
és egyebek mellett.) A szépirodalmi ér-
nyekben is gazdag filozófiai életmű fo-
nák messianizmusnak minősíthető. Za-
rathusztra képében a filozófia művésze
meghirdeti, hogy meghalt az Isten. Egy új
embertípus, a felsőbbrendű ember ural-
mát jövendölte, aki „túláságosan is emberi”
tulajdonságait levetkőzve, kiforogja ma-
gából a bűnpártoló Antikrisztust. Ennek
útjából mindenféle akadályt, erkölcsi gát-
lást, demokráciát és a túlvilági üdvösség-
ben reménykedő vallást el kell söpörni, és
(Marxszal egybehangzón!) a múltat el kell
törölni, mi több, a történelmet el kell felej-
teni. Néhány helyen mégis Jézus hívének
tünteti föl magát: nem folyamatosan gon-
dolja végig eszméit, hanem aforisztiku-
san, s ha ötlete úgy kívánja, korábbi véle-
ményét aggálytalanul megfordítja, így
ateistának is csak fenntartással mondha-
tó. A mítosz nem összefüggő történet, in-
kább jelképek felvonultatása.

Elfogadhatatlan elveinek ellenére tisz-
teletreméltón őszinte, kiváló kritikus. Ideo-
lógia- és társadalombírálatában megszív-
lelendő, filológusként is nagy elismerést
érdemlő filozófusról, a gondolat és a fan-
tázia hősről van szó. Annnyiban nem „ide-
ológus”, hogy nem indított mozgalmat,
nem szőtt összeesküvést, nem szónokolt
a tömegnek, s megvetette a sikert. Érzékeny
idegrendszerre az erőszak látványát sem
bírt. Arról pedig mint „fantaszta” nem
tehetett, hogy embertelen ideológiák elő-
futárának állították be a XX. század né-
mely diktátorai, ma pedig vélt nyomába

lép az új barbárságot – népvándorlást – sürgető nagytökés.

Az emberi nagyságot tisztelő görög kultúra szerelmeseként egy örök érvényű jelmondatból indul ki: *ismerd meg önmagadat*. Ez a „bensővé tett kritikai erő” – ahogy a sokszor ugyancsak szépirodalmi stílusban író Láng Csaba mondja – a teremtő egyéniség (ellentétben a teremtetten, a „nyájemberrel”), nagy tettei vagy gondolatai révén „ellenállhatatlan vágyat ébreszt bennünk a szabadság iránt”. Szabadságot mások akaratótól, az államtól, még a nemzettől is. Ennek ellenére kikiáltották a nemzetszocializmus előfutárának, holott csak „minden értékek” radikális „átértékelésének” lett utólagos vádlottja. Sem nacionalizmus, sem antiszemitizmus nem köthető hozzá, „csak” a mózesi, krisztusi törvények elvetése, főként az etikaiaké. A modern arisztokratizmus, a demokráciaellenesség, a polgári valláserkölcset elvetése s a „nyomorultak” iránti irgalom megvonása róható föl neki. Akarva, nem akarva, szavainak ideológiai tartalma ad akkor is, ha művészi látomásnak és indulatnak kiváló költői képekben fejezte ki magát. Mértéken felül nagyra tartotta magát, hogy az „Antikrisztus” fogalmának maga is megfeleljen, de beismerte: amit létrehozott, az sem egyéb, mint romantika – fakadt ki idős korában. Az ellentmondások embere – szerencsére. Következetlen a „vadságában”, az új barbárságot sürgető felelőtlenységében, míg következetes epigonjai (pl. a Nobel-díjas francia Alexis Carrel) lubizolnak a veszélyes tanokban. Utóbbi a proletárok elpusztítását tervezte. Nietzsche modern „rabszolgaként” ítél a munkásról, s ebben nincs egyedül. Lesújtó szavai vannak viszont a bismarcki államrendről,

a peremberek diadalútjára induló militarizmusról, a nyárspolgári közepszerűségről vagy a tucatembernek kedvező oktatási-nevelési rendszerről. Erős kritikával ír a boldogsághajszoló, illúziókkal élő átlagemberről, s az előjogok végleteig fölértékeli az alkotóerőt, a rendkívüli tehetséget. Mindent ennek a szolgálatába állítana, s ha ez sikerülne, a lehetőségeit kiaknázó „Übermensch” megérdemelten üdvözülné.

A „dionüszoszi” embertípus „életizzását” állítja szembe a németség régi és korabeli humanistáival s általában a harmonikusabb „apollói” típusal (a művészetekben is). Esztétikai szótárában vezető helye van a mánomnak és az elragadtatásnak, a sötét erők felszabadításának a természetes szenvedélyekkel együtt. Az életet mindenek fölé helyezve úzi el a halálhoz tapadó félelem és remény szokványait; az ember keletkezésének régi, kultúra előtti kezdeteihez akar visszatérni. Szerinte a vezetésre alkalmas ember a hatalomra törő akarat megtestesülése. Ennek korcs megvalósulásával sokszor találkozunk az élet számos területén, – de a kis és „nagy” akarnokok nem bánják, hogy a „Wille zur Macht” (hatalomra törő akarat) nevű, ősi eredetű nyavalya fertőzöttjeivé lettek.

Láng Csaba nem használja az „aszkéta” szót a megszenvedett gondolat hőséről szólva. Ezt annak tulajdonítom, hogy Nietzsche munkaeszközeként fordította írásainak javára, hogy inkább ura lett szenvedéseinek, mint szolgája (bár áldozata is). „Emberfööttiek” lehetnek kínjai, s a szerelemben is kevés írt lelt rájuk. Heroizmusát mégis bámulat illeti a Nietzsche (lelki)világában elmerülő, elfogulatlan olvasó részéről. Jó, hogy van ez a könyv.

Alföldy Jenő

ISTEN ÉLTESSE 80 ÉVES SZERZŐNKET!

ALFÖLDY JENŐ (1939) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Kecskeméten él. Legutóbbi kötete: *A leírástól a látomásig. Szemlézés négy nemzedék költőiről* (Orpheusz Kiadó, 2018).